

Na kraju, kada se samo letimično i ovlaš prelista celokupni pisani opus Vlade Stanojevića, pašće u oči nešto što bi se moglo nazvati polipragmatičnošću. Na takav utisak će nas zacelo navesti široki raspon njegovog zanimanja, počev od istorije i strategije do socijalne psihologije. Kritičar će primetiti i zažaliti što je Stanojević svoje snage rasturio u širinu umesto da ih je sabio na jedno specijalno područje, što je ispoljavao veću strast za detalj i podatak, nego za sintezu. Sve to može biti, a možda i jeste tačno. Ali, mi moramo odmah i da se upitamo: smemo li da od jednog ljudskog bića, koje, baš zato što je to, ima izrazite i autentično ljudske sklonosti ka univerzalnosti, smemo li zahtevati da se zatvori u ljušturu bilo koje specijalnosti? Zar to ne bi bilo samosakaćenje i dehumanizacija intelektualne moći, kao jedan od oblika otuđenja čovekovog od svoje vlastite i prave prirode? «Varvarstvo specijalizovanosti» je jedna od strašnih boljki današnjice kojoj je Stanojević uspešno odolao, zahvaljujući snazi svog ljudskog temperamenta.

Zato će pažljiviji posmatrač i objektivniji procenitelj Stanojevićevog dela, uprkos mozaičnosti tema, uočiti i neke zajedničke crte u njima, neke konstante u nemirnom karakteru pisca, neobično značajne i poučne za naš zdravstveni naraštaj.

Prva konstanta, koja izvire iz njegovog patriotizma, je njegova ratnička snalažljivost, izdržljivost, sposobnost da u najvećoj nevolji i nemaštini nađe neko minimalno uporište iz koga otpočinje akciju. Vođen medicinski ispravnim preventivnim duhom, on lako pronalazi »pravac glavnog udara« u svakoj zamršenoj situaciji. Koristeći se malim sredstvima improvizacije postiže velike uspehe u rehabilitaciji poljuljanog morala i razrušenog zdravlja vojnikovog.

Druga konstanta je stalna zaokupljenost problemima odbrane zemlje za vreme mira. Između brojnih njegovih spisa iz ove oblasti podsetićemo se samo na knjigu »Narod i odbrana zemlje« (1931). Pre skoro pola stoleća Stanojević je pisao:

»Stvar zemaljske odbrane danas više nije samo u rukama vojske, već u rukama celokupnog naroda, u svim njegovim moralnim, umnim i tehničkim snagama i u svim bogatstvima njegove zemlje«.

U tome stavu možemo nazreti anticipaciju današnje naše koncepcije o opštenarodnoj odbrani. Jasno nam je da u ono vreme nisu postojale osnovne društveno-političke pretpostavke za realizaciju takvog shvaćanja. Poznato nam je kako su te stvari tekle, ali to još više potvrđuje vrednost Stanojevićevog stava.

Treća konstanta, u vezi sa prethodnom, je Stanojevićeva borbenost i polemičnost koja se, kao crvena nit, provlači kroz većinu njegovih spisa, a naročito kroz »Iskustvo«. Njegovo mišljenje se sukobljava sa inercijom drugih. Kritičnost prema postojećem ga dovodi i do kazne. U spisu »Naš vojni sanitet u prošlosti i njegovi zadaci u sadašnjosti« (1940) podvrgava kritici kadrovsku nepripremljenost vojnog saniteta za odbranu i zbog toga biva kažnjen sa trideset dana pritvora. Kaznu je izrekao ministar vojni Nedić, a na predlog, ne, nikoga drugog, nego ondašnjeg načelnika vojnog saniteta! Stanojevićeva polemičnost ga je, u očima prosečnih savremenika, svrstala u red »osobenjaka«. Mediokriteti ne žele da priznaju da su »osobenjaci sô čovečanstva« i pravi pokretači novog.

IZ AUTOBIOGRAFIJE PROFESORA dr VLADIMIRA STANOJEVIĆA

U Arhivu Srpske akademije nauka i umetnosti, pod br. 13339, nalaze se rukopisi prof. dr Vladimira Stanojevića sa autobiografskim, bibliografskim, kao i podacima o službovanju.

Ovi podaci nisu dosada nigde objavljeni i zbog toga smatramo da je potrebno da se na ovaj način objave.

U ovim autobiografskim podacima prof. dr Vladimir Stanojević objavljuje, pored ostaloga, i sve svoje bibliografske radove objavljene do 1960. godine.

Izostavljajući ovde ove bibliografske podatke, iznosimo na ovom mestu izvod iz biografskih podataka koje je dr Vladimir Stanojević dao u obliku autobiografije.

Rođen sam kao prvenac u varoši Brezniku, blizu same granice između Caribroda i Trna. Dan moga rođenja je 10. februar 1886. godine. Tada je moja majka došla iz Pirota u goste kod svojih roditelja i tu me je rodila. Kršten sam imenom Vladimir od svoga kuma Sime, kafedžije iz Caribroda, zato što sam se rodio na dan primirja srpsko-bugarskog rata, kum mi je dao ime Vladimir.

Očeva moja loza vodi poreklo iz sela Klisure ispod Vlasine, odakle se preseli u plodne doline Znepolja prema Trnu. Najstariji preci, deda Apostol i deda Stanoje, rođeni su u planinskom zaseoku »Gadžinoj mahali« i kao gorštaci hajdukovali su protivu Turaka. A prvi od njih, priča se, bio je u vezi s Hajduk-Veljkom.

Drugi predak spustio se s porodicom u zaseok »Derven« Klisuru i tu živeo sa svoja tri sina, Nikolom, Arandelom i Zlatkom i ćerkom Dragunom. Drugi od sinova, moj deda, Arandel, rano se preselio u Trn i brzo se istakao kao imućan »čiflik-sajbija«, i kao javan, društveni, politički i nacionalni radnik bio je veoma uticajan u tursko doba. Tim svojim uticajem postizao je da neke ljude skida s vešala (»sturač od bosiljku«). Moj deda oženio se devojkom iz Samokova, Solunkom i imao četiri sina: Jovana, Stanoja (mog oca), Gligorija, Fotija i ćerku Jevgeniju. Vođ srbofilske mesne partije nasuprot slaboj bugarofilskoj pod vođstvom imućnog Teke iz Trna. Čim je srpska vojska ušla u drugi tursko-srpski rat 1877. godine, moj deda uputio je berlinskom kongresu peticiju u ime 130 potpisanih viđenih meštana, kao »Predsedatelj Trna i Znepolja«, u kojoj je tražio da se Znepoljska nacija prisjedini majci Srbiji. Ta je peticija odštampana u Srpskim novinama od 19. 8. 1878. godine. Kada je doneta odluka o prisjedinjenju trnskog kraja Bugarskoj, Arandel se s porodicom preselio u Piroto.

Loza moje majke Marije vodi poreklo po njenoj majci rodnom iz Breznika, a po njenom ocu Cincarinu Dimitriju rodnom je iz cincarskog sela Malovišta na obali Prespe u Makedoniji.

Dimitrije se istakao kao sposoban veletrgovac i izvoznik mesnih poljoprivrednih proizvoda; imao je velike ambare u svom prostranom dvorištu i trgovao je s Carigradom i Peštom. Najimućniji čovek u Brezniku i njegovoj okolini, putovao je mnogo trgovačkim poslovima i bio je jako prijemčiv za sve kulturne novine. On je prvi uzeo gvozdeni krevet, uredio kupatilo, pumpu za crpljenje podzemne vode u dvorištu, napravio kućnu kanalizaciju sa odvodom do mesne rečice, popločao dvorište, uneo petrolejsku lampu umesto lojane sveće, nabavio fijaker s dva konja i školovao svoja četiri sina u inostranstvu. Od njih su postali dvojica lekari, jedan inženjer i jedan slikar-umetnik.

Proisteklo biološki s dve različite rasne strane, moje mešovito slovensko-romansko poreklo kroz svoju materijalnu osnovu, plazmu i krv, pokazalo se mešovito i na mom telesnom i duhovnom sklopu, utisnuvši pečat na stil moga rada i na moju životnu sudbinu. U mojoj rodbini jasno se zapažalo i razlikovalo dvostruko poreklo pojedinih mojih osobina.

Svoje detinjstvo i prvo školovanje proveo sam u Pirotu, gde je moj otac bio carinski činovnik. U prvi razred osnovne škole upisan sam po navršetku sedme godine, ali sam zbog šarlaha i nefrita sa otokom izgubio celu godinu, te sam započeo školovanje sledeće godine. Svršio sam na vreme i odlično sva četiri razreda u starim i neprepravljenim turskim zgradama u delu varoši na levoj obali Nišave, zv. »Pazar«. Treći razred izučio sam u novoj i lepoj zgradi na spratu u glavnoj ulici. Učitelji su mi bili: u prvom razredu u zgradi nedaleko od hotela »Nacional« gospođica Živka Radosavljević, u drugom razredu u zgradi uz džamiju gospođica Natalija Raketićeva, kasnije udata za prof. gimnazije i književnika Radoja Domanovića. U trećem razredu, u novoj zgradi, bio mi je učitelj Mihajlo Jovanović, zv. »Šušta«, zbog njegovog crvenog nosa i duge brade, koga smo se bojali zbog njegove strogosti i kažnjavanja šibanjem lenjira po ispruženom dlanu. U četvrtom razredu, u dvorištu stare crkve, predavao mi je Jovan Nešić, koji nas je grupu svršenih osnovaca spremao preko ferija za prijemni ispit za gimnaziju. Posle tog položenog ispita bio sam raspoređen u odeljenje prvog razreda gimnazije, u kome su bile i četiri učenice, među kojima i moja sestra Nadežda, s kojom sam potom ostao u istom odeljenju sve do mature. Gimnazija je bila smeštena u novoj zgradi na spratu u »Rabenovoj kafani«, s druge strane hotela »Nacional«, prema Gradiću i brdašcu Sarlaku, s koga se pruža divan pogled na ceo Piro i njegovu okolinu.

Direktori pune osmorazredne gimnazije bili su nam najpre Mitrović, a potom Mita Živković, »latinac« i književnik. Od profesora su mi najviše ostali u uspomeni istoričar Vasa Danilović koji nas je ushićivao izlaganjem događaja. Zatim, botaničar Nikola Ranojević koji nas je često izvodio u prirodu i time dopunjavao svoja predavanja. Nastavnik pevanja bio je Jan Mačejka, u čijem đačkom horu sam bio najbolji pevač i na svetosavskoj proslavi u sali »Nacional« pevao na čelu hora sa solistom Sofronijem Simićem, nastavnikom nemačkog jezika. Pevao sam »Knjigu piše Mula paša«, za što me je pohvalio i prisutni okružni načelnik.

Po završetku drugog razreda, a zbog premeštaja moga oca za Niš, nastavio sam školovanje u niškoj gimnaziji »Kralja Milana«, smeštenoj u biv. prizemnoj i povećoj zgradi, na ćošku glavne »Obrenovića ulice«. Zgrada je spolja bila obojena zelenom bojom, te su je zvali »zeleni gim-

nazija«, za razliku od druge gimnazijske zgrade »na Vašarištu«, blizu Nišave i iza gradskog parka.

Direktor gimnazije je bio strogi Kosta Ivković koji je kao dobar pedagog često skupljao po nekoliko razreda da bi nam povodom nekog đačkog izgreda davao roditeljske savete i opomene.

Od nastavnika najbolje sam zapamtio: Gaju Ilića, razrednog i strogog neženju koji nam je bio kroz celo vreme školovanja razredni starešina i poznavao nas u glavu, predavajući nam srpski jezik. Zatim, sećam se Pavla Sofrića, rodnom iz Sent-Andreje, uvek s crnom širokom svilenom kravatom umetnika. On nam je zanosno predavao istoriju i njega smo svi voleli, obraćajući nam se jedini sa »Vi«. Zatim, sećam se Milana Kostića, drugog profesora istorije, koji nam je privlačio pažnju ne samo svojim predavanjima, nego i svojim drugarstvom, priređujući nam ekskurzije, naročito na Vlasinu. Zatim, sećam se Jovana Marjanskog, rodnom iz Pančeva, nastavnika nemačkog jezika, kao i Bože Milovanovića, nastavnika francuskog jezika, kojeg smo zvali »Kolkšov« i koji se mnogo stario da nam omili francuski jezik pravilnim izgovorom i slobodnim čitanjem lakših romana. Zatim se sećam Dimitrija Martića, strogog profesora matematike i fizike; Svetozara Tomića, botaničara, koji je sporo govorio, ali je razumljivim izlaganjem privlačio našu pažnju.

Pored vrlo dobrog učenja i primernog vladanja i pored odličnog pevanja u đačkom horu, od petog razreda sam započeo i sa sviranjem na violini u đačkom orkestru. U đačkoj književnoj družini čitao sam svoje prve stihove; pored toga napisao sam i istorijsku dramu »Pad Carigrada« i šaljiv komad »Protekcija«.

Po isteku prvog polugođa sedmog razreda, zbog premeštaja moga oca sa službom u Beograd, nastavio sam školovanje u Trećoj beogradskoj gimnaziji, u prizemnoj zgradi kod Vaznesenske crkve. Direktor gimnazije je bio prof. Živojin Simić, odličan pedagog i dobar čovek. Od profesora su mi ostali u živoj uspomeni: Milan Kostić, premešten u to vreme iz Niša; Mita Živković, premešten takođe ovde iz Pirota; Nikola Nikolić, nastavnik francuskog jezika, veliki dobričina; Boško Savić, nastavnik nemačkog jezika; Milivoje Bašić, nastavnik srpskog jezika i oduševljeni nacionalista, koji nas je zanosio svojim popularnim predavanjima i Slavko Milić, matematičar, koji je prema meni bio raspoložen, iako sam iz matematike bio slab đak i pokazivao više volju za književnost, istoriju, geografiju, francuski jezik i prirodne nauke.

Medicinske studije u Rusiji

Pošto sam položio maturu s vrlo dobrim uspehom i dobio stipendiju Vojnog saniteta, otputovao sam 5. oktobra 1905. godine u Petrograd i upisao se na Medicinski fakultet Vojnomedicinske akademije. Ujedno, moja sestra upisala se na tamošnji Ženski medicinski fakultet.

Zbog prve ruske revolucije i zbog štrajka studenata na svima univerzitetima, izgubio sam celu prvu godinu, boraveći u glavnom ruskom gradu. Ali, tu sam godinu iskoristio učenjem ruskog jezika i upoznavanjem ruske kulture, literature i istorije, kao i produbljanjem upoznavanja ruskih društvenih i političkih prilika. Kad je sledeće godine pro-radio Fakultet, pratio sam radoznalo sva predavanja i polagao na vre-

me sve ispite, posećujući često veliku fakultetsku biblioteku u kojoj sam tražio i čitao dela iz istorije medicine, iz genetike i eugenike, iz filozofije prirodnih nauka i darvinizma, kao i dela o degeneraciji, psihopatijama i neurozama. Od predmeta najviše me je zainteresovala fiziologija, koju je predavao čuveni prof. Pavlov, ilustrujući i dokumentujući svoja predavanja ogleđima na psima i dopunjavajući ih svojom teorijom o uslovnim refleksima.

Isto toliko me je zanimala i neuro-psihijatrija, koju je predavao znameniti i čuveni prof. Behterev, popunjavajući svoja predavanja teorijom o refleksologiji i o društvenim hipnozama i psihozama.

Svoje stručno i opšte obrazovanje na Fakultetu i u Rusiji dopunjavao sam i proširivao — produbljivao bavljenjem i slušanjem raznih medicinskih kurseva na fakultetima u Berlinu, Beču i Minhenu, i to redovno svakog ferija.

Pred kraj studija pristupio sam prvom svom naučnom i književnom stvaralaštvu: 1913. godine objavio sam u bečkom omladinskom književnom časopisu niz članaka o ruskim društvenim i političkim prilikama pod naslovom: »Misli i utcaji«. Godine 1910. izradio sam na klinici prof. Botkina laboratorijski rad: »K voprosu o Vasermanovoj reakciji«, s još dva asistenta i jednim studentom; taj rad je odštampan te godine u časopisu »Ruski vrač« br. 11. U knjizi posvećenoj pomenu umrlog prof. S. S. Botkina, 1912. g., po povratku u zemlju, odštampao sam izrađeni rukopis književni i karakterološki esej: »O Rusiji i Rusima«.

Diplomirao sam u mesecu oktobru 1911. godine, »Cum magna lauda«.

Učestvovanje u balkanskim ratovima

Po povratku u zemlju stupio sam u Dunavsku bolničarsku četinu na odsluživanje vojnog roka. Bio sam najpre dodeljen na službu na Unutrašnjem odeljenju Beogradske vojne bolnice, čiji je šef bio iskusni i strogi potpukovnik dr Đoka Vladislavljević, a upravnik Bolnice pukovnik dr Roman Sondermajer. Uskoro sam bio premešten za pomoćnika lekara Banjičkog logora, kapetana dr Rafajla Margulisa, a stvarno bio sam danoćni ambulantni lekar, jer sam stanovao u samoj baraci ambulante. Pred kraj leta upućen sam za stručnog lekara pozvanih rezervnih vojnih obveznika koji su utvrđivali položaje oko Požarevca, Kličevca i Smedereva. Tu me je zatekla i objavljena proklamacija, od 17. 9. 1912. godine, o opštoj mobilizaciji svih naših oružanih sila. Tada sam odmah otputovao na svoje mobilizaciono mesto Kragujevac, kao redovni bolničar Sumadijske bolničarske čete.

Uskoro sam bio proizveden u čin sanitetskog poručnika i upućen za trupnog lekara 19. pešadijskog puka. Na tome položaju sam ostao do dolaska u Prizren, kada sam određen za trupnog lekara Albanskog odreda, koji je odmah bio upućen na Primorje. U Tirani sam postavljen za trupnog lekara 10. pešadijskog puka »Takovskog«, u kome sam ostao do završetka rata 1913. godine.

Po demobilizaciji, u blizini Vranja, upućen sam s mojim pukom u Ljumu i učestvovao u jesen iste godine u albanskoj pobuni. Zbog bolesti bio sam upućen u Vojnu bolnicu u Skoplju, a zatim na bolovanje u

Vranjskoj Banji. Potom sam određen za lekara Bitoljske vojne bolnice, a uskoro premešten za upravnika privremene Vojne bolnice u Ohridu koju sam organizovao na obalama Ohridskog jezera, u zakupljenoj Jusuf-begovoj kući.

U leto 1914. godine bio sam član regrutne komisije u Debarskom vojnom okrugu, a uskoro vraćen u Ohrid. Početkom meseca avgusta 1914. godine upućen sam na bojište na Drini.

Podrobnije podatke o mojoj struci od stupanja u Dunavsku bolničarsku četinu do završetka prvog svetskog rata izneo sam u svojoj knjizi: »Moje ratne beleške i slike«.

Posle završenog prvog svetskog rata

Po završetku ratova, početkom 1919. godine, postavljen sam za lekara i nastavnika higijene u Podoficirskoj školi u Beogradu, a 1924. godine za šefa Sanitetskog odseka odnosno Sanitetskog odeljenja Ministarstva vojske. Pored redovne dužnosti, bio sam i delovođa Vojno-sanitetskog komiteta i specijalizirao u Parizu na jednomesečnom kursu za zaštitu od bojnih otrova.

Upućen u »Obilićevo« kao član komisije za utvrđivanje i podnošenje predloga za nabavku mnogomilionske opreme za zaštitu od bojnih otrova, ovaj zadatak sam izvršio. Ali, nisam se složio s podnetim predlogom i izdvojio sam svoje obrazloženo stručno mišljenje.

Kroz nekoliko dana, krajem 1929. godine, pročitao sam u Službenom vojnom listu da sam premešten u Štip za referenta saniteta Bregalničke divizijske oblasti.

Sredinom 1931. godine premešten sam za upravnika Vojne bolnice u Valjevu. U julu 1934. g. određen sam za načelnika saniteta Prve armije u Novom Sadu, a u maju 1935. godine postavljen sam za upravnika Vojne bolnice u Zagrebu. Godine 1936, u mesecu maju postavljen sam izuzetno za upravnika Glavnog sanitetskog slagališta u Zemunu, umesto tadašnjeg zavedenog običaja da taj položaj zauzima viši apotekarski oficir. Po mom usmenom predlogu 1937. godine dozidane su nove zgrade i ja sam reorganizovao tu ustanovu i od tadašnjeg zastarelog tranzitnog magazina za nabavljanje lekova, zavojnog materijala i sanitetske mirnodopske ratne opreme stvorio sam savremenu industrijsku ustanovu — Vojno-sanitetski zavod.

O svemu tome izneo sam podrobnije podatke u Zborniku neobjavljenih radova Sekcije za istoriju medicine i farmacije Srpskog lekarskog društva 1960. godine.

Opšti kulturni i književni rad

U ratu 1941. godine evakuisao sam ustanovu u kojoj sam radio i u Sarajevu sam zarobljen. Pušten sam kao i ostali lekari i vratio sam se u Beograd krajem aprila te godine. U jesen postavljen sam za šefa Vojno-sanitetskog odeljenja pri Komesarijatu za narodno zdravlje i socijalnu politiku u Beogradu, u cilju likvidacije bivše vojno-sanitetske ustanove i novog službenog rasporeda vojno-sanitetskog osoblja. Krajem 1941. g.

bio sam stavljen na raspolaganje istom Komesarijatu i početkom 1942. g. sam penzionisan.

Počev od gimnazijskog i studijskog obrazovanja, pa za celo vreme službovanja i stavljanja u penziju, bavio sam se javnim, društvenim, književnim i kulturnim radom. Prva moja istupanja na tom polju rada bila su u đačkim horovima, orkestrima i književnim družinama, kao i u držanju prvog nekrologa pred Sabornom crkvom u Nišu u IV raz. gimnazije preminulom voljenom drugu, bratu onda majora generalštabnog Petra Pešića.

Po završenom obrazovanju i u službi, najpre u ratovima, moja duhovna i moralna crta pokazala se u tome što sam svoju obaveznu redovnu službu dopunjavao korisnim inicijativama i dovijanjima sa snalaženjem u najmučnijim uslovima rada. Za to mi se pružila najpovoljnija prilika za vreme epidemije pegavog tifusa, kada mi je bila poverena uprava nad najvećom epidemijskom bolnicom kod Čele-kule u Nišu, kao i teške okolnosti pri povlačenju preko Crne Gore i Albanije, kada je moja bolnica ostala za sve vreme ne samo na okupu, nego i jedina u radu pod najtežim ratnim uslovima. O svemu tome pružio sam obimne podatke u svojoj pomenutoj knjizi »Moje ratne beleške i slike«.

Po završetku ratova ta moja crta pokazala se u mom radu i za vreme mira u drugim vidovima i oblicima:

1. Napisao sam i objavio u našim stručnim, naučnim, književnim i popularnim časopisima i dnevnim listovima niz članaka i studija koji su izlazili u priloženom spisku.

2. Napisao sam i izdao svojom inicijativom veći broj zasebnih publikacija i knjiga, a neke od njih rasturene su u više izdanja.

3. Izradio sam »Udžbenik bolničarske službe«, a posle je izašlo i drugo dopunjeno izdanje koje je izdalo Društvo Crvenog krsta.

4. Izradio sam »Model poljskog kupatila na dvokolicama sa tuše vima« za vojnu službu, i to je patentovano od glavnog generalštaba. Ovaj model primenjen je u našoj ratnoj sanitetskoj službi.

5. Učestvovao sam aktivno na poziv dr Milana Jovanovića-Batuta 1919. g. u obnavljanju rada Društva za čuvanje narodnog zdravlja, i to u uređivanju društvenog časopisa »Zdravlja«.

6. Kao član uređivačkog odbora ovog časopisa, i u ime istoga Društva, održavao sam niz predavanja u građanskim i vojnim školama i saradivao u priređivanju zdravstvenih izložbi.

7. Učestvovao sam kao saradnik u izradi »Narodne enciklopedije« koju je uređivao prof. Stanoje Stanojević.

Službovanje

Po završetku studija i povraku u zemlju, početkom 1912. g., stupio sam na odsluženje vojnog roka u Dunavskoj bolničarskoj četi, i raspoređen na rad na Unutrašnjem odeljenju Vojne bolnice u Beogradu.

Zatim sam postavljen za pomoćnika stručnog lekara na Banjici, i to da budem lekar obveznika i rezervista pozvanih da utvrđuju položaje oko Klićevca, Požarevca i Smedereva.

Po objavljenoj mobilizaciji, 17. 9. 1912. godine, postavljen sam za bolničara Šumadijske bolničarske čete u Kragujevcu, zatim u Skoplju,

gde sam upućen za stručnog lekara 19. pešadijskog puka. Zatim sam u Prizrenu određen za stručnog lekara Drugog kombinovanog puka, albanskog odreda. U aprilu 1913. g. bio sam garnizonski lekar i upravnik Garnizonske bolnice. U Draču, krajem iste godine, evakuisao sam grčkom sanitetskom lađom sve naše ranjenike u Solun. Po dolasku u Skoplje, određen sam za trupnog lekara 10. pešadijskog puka, a po demobilizaciji puka u Priboju upućen sam u Ljumu.

Prema posleratnom rasporedu, postavljen sam za trupnog lekara garnizona u Piškopeji, ali zbog ustupanja tog mesta Albaniji novim rasporedom postavljen sam za lekara Bitoljske stalne vojne bolnice.

Početak 1914. g. premešten sam za trupnog lekara u Bitoljskoj stalnoj vojnoj bolnici, a zatim sam određen za trupnog lekara i upravnika Garnizonske bolnice u Ohridu.

U avgustu 1914. godine upućen sam na front, ali zbog bolesti i bolovanja u Vrnjcima stigao sam na dužnost krajem septembra, i to kao lekar poljske bolnice kombinovane divizije u selu Brezjaku, 11 km udaljenom od Loznice.

Krajem oktobra te godine oboleo sam od pegavog tifusa i po ozdravljenju početkom 1915. g. postavljen sam za upravnika Rezervne bolnice u Vranjskoj Banji. Posle toga postavljen sam za upravnika VI rezervne niške bolnice u Nišu i, najzad, za upravnika Epidemiološke niške bolnice, kod Čele-kule. Na čelu te bolnice odstupao sam preko Crne Gore i Albanije 1915. do 1916. godine, i brodom od Drača do Krfa stigao sam sa tom bolnicom do ostrva Vida sredinom januara 1916. godine.

Početak marta 1916. godine otputovao sam preko Toronta, Rima, Pariza i Londona, a zatim Njukastla, Bergena, Štokholma, Helsingforsa, Petrograda i Moskve do Odese s grupom oficira upućenih radi formiranja dobrovoljačke divizije sa učestvovanjem u operacijama u Dobrudži.

Krajem oktobra 1917. godine otputovao sam vozom iz Besarabije s poslednjim ešalom naše formirane jugoslovenske divizije preko Moskve, Sibira, Portartura, Singapura, Sueca i Mitilene, stigao u Solun krajem aprila 1918. godine. Kada sam stigao u Solun, određen sam za trupnog lekara prvog jugoslovenskog puka, na položaju ispod Dobroga Polja, kod sela Gornji Požar.

Po završetku rata postavljen sam za trupnog lekara i nastavnika higijene Pešadijske podoficirske škole u Beogradu. Na toj dužnosti sam bio sve do 17. oktobra 1924. godine. Posle toga postavljen sam za šefa Sanitetskog odeljenja Ministarstva vojske. Od 19. novembra 1929. godine bio sam načelnik Sanitetskog odeljenja Bregalničke divizijske oblasti u Štipu. Od 7. avgusta 1931. do 19. jula 1934. godine bio sam upravnik Drinske stalne vojne bolnice u Valjevu, a od 19. jula 1934. do 12. marta 1935. godine načelnik saniteta Prve armijske oblasti u Novom Sadu.

Od 12. marta 1935. do 14. maja 1936. g. bio sam upravnik Stalne vojne bolnice IV armijske oblasti u Zagrebu, a od 14. maja 1936. upravnik Vojnog sanitetskog zavoda u Zemunu.

Pod okupacijom bio sam kod kuće i po javnim i privatnim bibliotekama prikupljao i sređivao književnu građu i sve to pripremao za štampu svojih rukopisa.

Po oslobođenju, u jesen 1946. godine, postavljen sam za honorarnog profesora istorije vojne medicine u Sanitetskoj oficirskoj školi u

Beogradu i na toj sam dužnosti ostao do aprila 1948. godine, kada sam razrešen zbog izostavljanja tog predmeta iz nastave.

U jesen 1949. g. postavljen sam za honorarnog lekara Fabrike šećera i vrenja u Beogradu i ostao na radu do 1959. g. Za sve to vreme, preko leta, radio sam po tri meseca kao lekar u Soko-Banji.

Na raspisana dva konkursa za profesora istorije medicine na beogradskom Medicinskom fakultetu prijavljivao sam se dvaput i bio izabran, prvi put 1953. g., i pri glasanju dobio sam 39 glasova, a protivkandidat 11. Drugi put, 1956. godine, ponovo sam izabran, ali fakultetski savet nije odobrio ovaj izbor zbog njihov godina starosti.

Rad posle drugog svetskog rata

Za vreme druge okupacije naše zemlje prinudno sam obustavio svaki javni i kulturni rad, i to sam nadoknadio sređivanjem i prikupljanjem građe još od studentskog vremena za »Istoriju medicine« i »Tragediju genija«, kao i traženjem dopunske građe po javnim i privatnim bibliotekama za te dve i druge napisane knjige, kao i rukopise za mnoga održana predavanja posle oslobođenja.

Po završetku drugog svetskog rata nastavio sam svoj javni, društveni, književni i kulturni rad. Tako između ostaloga: Održavao sam niz predavanja i kurseva o prvoj pomoći, zaštiti stanovništva od napada iz vazduha, o suzbijanju zaraznih bolesti za građane VI osnovne organizacije na Topčiderskom brdu, kao i za radnike Zavoda za izradu novčanica i Fabrike šećera. Osim toga, za vreme letnje sezone, radio sam kao honorarni lekar u Soko-Banji i tu aktivno učestvovao u priređivanju odnosno održavanju predavanja. Ujedno, primio sam se i za honorarnog profesora istorije vojne medicine u Sanitetskoj oficirskoj školi u Beogradu, i tu sam držao kurseve iz te discipline vojnim lekarima od 1946. do 1948. godine.

Učestvovao sam ujedno aktivno kao osnivač i biran svake godine, od 1950. g., za predsednika Sekcije za istoriju medicine i farmacije Srpskog lekarskog društva, prikupljajući ujedno građu i drugi materijal za uređivanje prostorije »Muzeja srpske medicine Srpskog lekarskog društva«. Po završetku desetogodišnjeg rada ove Sekcije za istoriju medicine i farmacije, uz saradnju dr Milorada Dragića i mr ph. Vojislava Marjanovića, izdavali smo zajedno zbornike radova Sekcije za istoriju medicine i farmacije.

Učestvovao sam aktivno i biran svake godine od 1954. najpre za predsednika Inicijativnog odbora, a posle i za predsednika Jugoslovenskog društva za istoriju medicine, farmacije i veterinarstva. Docnije, na godišnjoj skupštini od 1960. g., izabran sam za doživotnog počasnog predsednika Društva za istoriju zdravstvene kulture Jugoslavije.

Pored toga, održavao sam niz predavanja iz oblasti istorije medicine i farmacije na sastancima Sekcije za istoriju medicine i farmacije Srpskog lekarskog društva, kao i na sastanku istoričara medicine povodom proslave 70-godišnjice Zbora liječnika u Zagrebu, na godišnjoj skupštini Farmaceutskog društva Jugoslavije u Beogradu, u Vojnomedicinskoj akademiji, na Kolarčevom narodnom univerzitetu, na Medicinskom fakultetu u Sarajevu i drugo.

Objavio sam niz članaka i studija iz istorije medicine i farmacije u naučnim časopisima, »Srpskom arhivu«, »Glasniku Higijenskog instituta NRS«, »Narodnom zdravlju«, »Zborniku radova prvog skupa lekara NRS«.

Ujedno sam saradivao u Jugoslovenskoj enciklopediji za odeljenje istorije srpske medicine i saradivao sam u Medicinskoj enciklopediji za istu naučnu oblast.

Pored navedenih podataka u svojoj autobiografiji dr Stanojević iznosi bibliografske podatke o naučnim, stručnim i drugim štampanim radovima. Ovakvih radova ima 26. Navodi bibliografiju književnih radova kojih ima 34. Zatim navodi bibliografiju naučnih, stručnih i popularnih članaka i studija, ukupno 151. Najzad, iznosi literaturu o svojim radovima, koja iznosi 66.

Treba imati na umu da su svi ovi radovi objavljeni do 1960. g. i da je posle te godine dr Stanojević izradio još mnoge radove, štampane u 8 tomova Zbornika za istoriju medicine i farmacije Srpskog lekarskog društva, u Spomenici stogodišnjice Srpskog lekarskog društva i na drugim mestima.

Kazne

U svojstvu člana poverljive komisije pri Glavnom generalštabu (Komisije za bojne otrove) naredbom ministra vojske bio sam upućen s još jednim članom iste Komisije u »Obilićevo« da bismo tamo zajedno sa upravnikom »Obilićevo« pretresli pitanje o predlogu tog upravnika za vršenje hitne nabavke mnogomilionske opreme za zaštitu vojske od dejstva bojnih otrova u ratu. Pri ovom radu zastupao sam gledište da je taj predlog preuranjen i bez prethodnih studija, kao i da je to pitanje i kod stranih vojski i njihovih rukovodstava saniteta još u fazi isptivanja, te bi taj predlog trebalo odložiti.

Pod navaljivanjem upravnika »Obilićevo«, Komisija je potpisala komisijski izveštaj kojim se predlaže Ministarstvu da pristupi predloženoj nabavci, dok sam ja izdvojio svoje mišljenje s napomenom da ću po povratku u Beograd podneti svoje odvojeno i stručno obrazloženo mišljenje. To sam učinio 30. jula 1929. g. Svojim uticajnim vezama u Ministarstvu, zainteresovanim za tu nabavku, upravnik »Obilićevo« je kroz kratko vreme izdejstvovao moj iznenadni premeštaj iz Ministarstva u Štip.

U svojstvu upravnika Armijske bolnice u Zagrebu, i pri zavođenju reda u toj zagrebačkoj velikoj bolnici u pogledu administrativne i discipline zamerio sam se jednom bolničaru bolničarske čete. On je, s mnogim drugima iz bolničarske čete, napuštao uveče bolnicu i četvrtu radi prosvoda. A kada je isti bolničar-dentista, sa svojom ženom Francuskinjom, prekršio tu moju naredbu, kaznio sam ga sa 10 dana zatvora. Uzet je u zaštitu od svojih uticajnih protektora i uz pomoć intriga i podmetanja, uobičajenih u takvim prilikama, a komandant armije kaznio me je sa 30 dana kućnog zatvora.

Kada su ozbiljni i sumorni međunarodni događaji počeli nagoveštavati našu blisku dramu, napisao sam i štampao u Komandi vazduhoplovstva u Zemunu jednu brošuru u 30 primeraka pod naslovom »Naš vojni sanitet u prošlosti i njegovi zadaci u sadašnjosti«. Knjižicu sam razaslao poštom preporučeno najvišim vojnim rukovodiocima, na čelu s ministrom vojske, načelnikom generalštaba i saniteta.

Dobio sam odgovor sa zahvalnošću. Kroz mesec dana načelnik saniteta tužio me je ministru da sadržaj moje knjižice »hudi ugledu naše vojske« i da »od autora treba zatražiti nerasturanje primeraka ove knjižice, ako ih je još zaostalo i uništiti spaljivanjem u Sudskom odeljenju Ministarstva«.

Ministar je uzeo u postupak tu tužbu i kaznio me je sa 30 dana kućnog zatvora i naredio da se zaostalih 9 primeraka knjižice spale. To je bilo 11. jula 1940. godine.

JOŠ O STAROM DUBROVAČKOM NAHODIŠTU*

Erich ROSENZWEIG

Iako je o toj humanoj ustanovi — nahodištu — dosta pisano (1, 3, 4, 6, 7), smatram da neće biti naodmet ako se o njoj kaže koja riječ, odnosno napiše još koji redak.

Na to me je potakla činjenica što sam boraveći u Dubrovniku doživio neugodno iznenađenje, kad sam se uvjerio da ni mnogi Dubrovčani, pa ni turistički vodiči ne znaju da je takva ustanova uopće postojala, a još manje gdje se nalazi kuća u kojoj je ta ustanova od osnutka ovdje preko 250 godina humano djelovala.

Da bi se obnovilo sjećanje na takvu važnu ustanovu starog Dubrovnika i da bi dubrovački turistički vodiči, sprovodeći strane goste kroz lijepi kameni Dubrovnik i prikazujući im historijske spomenike, mogli kazati i neku riječ o ovoj nadasve socijalnoj i humanoj ustanovi koja otkriva jednu plemenitu crtu stanovnika kamenoga grada i pokazati im prvu kuću u kojoj se ta ustanova nalazila, napisan je ovaj kratki napis.

Osnivanje hospitala

Tko je od dubrovačke vlastele prvi dao ideju i pokrenuo pitanje osnivanja ustanove koja će primati nezakonitu ili napuštenu i odbačenu djecu, nije poznato, no čini se da se o tome već dugo razmišljalo. Može se pretpostaviti da je ta ideja nikla u srcima onih dubrovačkih plemića koji su i sami imali vanbračnu djecu. Možda je grižnja savjesti zbog stradanja te njihove djece (formalno strogi moral, strah od skandala i sl.) bila jedna od movensa da se pronade neko rješenje koje će zaštititi i njihovu i tuđu takvu nedužnu djecu. No, to je bio movens koji je mogao važiti za jedan dio vlastele, vlastele »slabića«, dok je za ostale, za onu »pars sanior«, pitanje zbrinjavanja vanbračne ili napuštene djece bilo, bez sumnje, pitanje milosrđa i humanog odnosa prema toj djeci.

Vjerojatno, a na osnovu nekih prethodnih konsultacija, bilo je jednoglasno prihvaćanje prijedloga, te odobrenje i privola od strane 123 člana Velikog vijeća, sve same vlastele, na dan 9. februara 1432, da se podigne hospital koji će se nazivati od Milosrđa, »za sakupljanje, smještaj, ishranu i odgoj malih stvorenja koja su ljudi nečovječno odbacili« najbolji je tomu dokaz. (Anno DM 1432. die 9 februarij in maj. con. quo

* Predavanje održano u Pedijatrijskoj sekciji ZLH, 22. XII 1978, Zagreb.